

СЕЛО ЯК МАТРИЦЯ УКРАЇНСЬКОГО ТУТ-БУТТЯ

Петро ІВАНИШИН

Copyright © 2010

Прочитуючи сторінки розкішно виданої історії села **Криві Коліна**, авторства *Володимира Мовчана, Івана Нерубайського, Василя Олійника*, отримуєш масу позитивних емоцій. Фахово, ґрунтовно, ненав'язливо автори на прикладі лише одного топосу переконують у тому, що “в історії села – історія України”. Село й Україна. Село й Батьківщина. Село і буття. Сучасна пострадянська держава і село... Ні, тут пульсує не лише емоційний живчик. Авторам історико-краєзнавчого й художньо-публіцистичного нарису-оповіді вдається вивести вдумливого читача на вкрай актуальні й глибинні проблеми – історичні, культурні, націоналістичні, екологічні, соціальні, психологічні, лінгвістичні... І про них можна вести довгий і, як видається, не цілком безвартісний діалог. Однак у цьому короткому роздумі хотілося б актуалізувати лише два, як на мене, моменти – онтологічно-екзистенційний та політичний. Бо обидва вони найбільш очевидно й прямо виводять на провідну структуротворчу доміанту і всієї книги, й авторського способу мислення. Йдеться, як слушно зауважують самі автори у післямові, про “українську національну ідею, якою пройнята... праця” [4, с. 700]. На жаль, далеко не кожен інтелігентний українець усвідомлює, що утверджувати інший погляд на речі, ніж націєцентричний, йому просто не личить.

Онтологічно-екзистенційний аспект увиразнюється через наступні герменевтичні міркування, що виводять на збагнення механізму розуміння.

Людина справді існує в такий спосіб, що вона є “ось” буття, тобто, як пише німецький філософ Мартін Гайдеггер, “його просвіт”. І основоположною рисою екзистенції, звідси, стає “екстатичне виступання в істину буття”. Таким чином випрозорюється пізнавальний онтологічно-екзистенційний ланцюг: **екзистенція (репрезентована екзистенціалами) дозволяє пізнати присутність (людське тут-буття), котра, своїм чином, виводить на розуміння сенсу (чи істини) буття.**

У цьому плані художня література, особливо глибока філософська поезія, допомагає і фахівцям-мислителям і звичайним реципієнтам збагнути те буттєве питання, котре досягнути найважче. Це добре видно на прикладі точно змальованого враження Миколи Костомарова від поезії Т. Шевченка, котра у смисловому плані справді “роздирає завісу” – відкривала істину (сєнс) народного буття: “Я побачив, що муза Шевченка роздирає завісу народного життя. І страшно, і солодко, і боляче, і чарівно було заглянути туди!!!” [3, с. 165].

Художнє слово вводить суще як присутнє “у його присутність” і виявляє власну онтологічність, оскільки закодує в художніх образах “чуттєву явленість, через живе захоплення котрої просвічує надчуттєве”, буттєве [5, с. 280]. Однак це буття далеко не абстрактне. Національний характер цього буттєвого може бути виражений непрямо – через мову образів національного сущого та національної екзистенції, як ми це бачимо в елегії Ліни Костенко “Дзвенять у відрах крижані кружальця” [2, с. 41]:

*Дзвенять у відрах крижані кружальця.
Село в снігах, і стежка ані руш.
Старенька груша дихає на пальці,
їй, певно, снігуться повні жмені груш.*

*Їй снігуться хмари і липневі грози,
чиясь душа, прозора при свічі.
А вікна сплять, засклив мороз їм сльози.
У вирій полетіли рогаці.*

*Дощу і снігу наковтався комин,
і тин упав, навіщо городить?
Живе в тій хаті сивий-сивий спомин,
улітку він під грушею сидить.
І хата, й тин, і груша серед двору,
і кияшиння чорне де-не-де,
все згадує себе в свою найкращу пору.
І стежка, по якій вже тільки сніг іде...*

Мегаобраз занедбаної хати в зимовому селі утворено цілим рядом суто українських сущих, таких рідних і близьких кожному, хто виріс у

селі чи хоча б в атмосфері української культури. Вихід на буття отримуємо тут через модусти туги й турботи, котрі характеризують емоційні роздуми ліричної героїні. Вобразнені національні суцці, виднокола близького й найближчого української людини, – “хата”, “тин”, що впав, “стежка”, “двір”, старенька “груша серед двору”, “чорне кияшиння” тощо – занепадають, мертвіють, “сплять” саме тому, що відсутньою є основне суще, котре б пов’язувало всі “енси” в органічну живу онтолого-екзистенційну цілокупність. Цим сущим є національна присутність, символізована образом “сивого-сивого спомину”, котрий один “живе” у порожній хаті. Сенс вірша глибоко герменевтичний: без української людини, без її національної екзистенції мертвіє буття українського суццога... Так зримо перед нами постає образ національної екзистенції як буття національної присутності.

Але вираження такого розуміння було б набагато ущербнішим, біднішим, неповним, якщо б авторка не вдалася до образів архетипних, основоположних для української культури – до образів буття селянина. Саме вони і є найбільш адекватним корелятом усталених образів існування української людини, українського буття взагалі.

Інші міркування стосуються політичного моменту. І вираження його найбільш доречно базувати на висловлюваннях сучасного українського мислителя, вченого, публіциста, який мав, окрім цього, величезний досвід політичної аналітики й практики. Йдеться про Василя Іванишина, що сам був родом із маленького галицького села на Городеччині, а значить відчував і розумів його найпекучіші актуальні проблеми, але пропонував їх розв’язати не якимось вузьким, “аграрним” чином, а в контексті вирішення загальнодержавних політичних питань. Звернуся у цьому плані до концептивного озвучення основних думок В. Іванишина, викладених ним у двотомнику праць “Державність нації” [1] (передусім у праці “Село і вибори”).

Багатосотлітня бездержавність української нації завдала страшних ран нашому народові. Особливо постраждало українське село. Під час усіх окупацій України наше селянство було безправним кріпаком чи наймитом, об’єктом безкарного грабежу та постачальником дешевої робочої сили для завойовників і вже обов’язково – примусовим годувальником поневолювачів. У той же час воно єдине зберігало і культивувало українські національні цінності

– віру, духовність, волелюбність, традиції, мову... За що найбільше поплатилося під час більшовицької окупації, особливо у час голодоморів початку 20-х, 32–33-го та 40-х років.

Із проголошенням незалежності України (1991) сам підхід до цієї проблеми вже нібито української влади не змінився: село й надалі розглядається виключно як якийсь кормоцех держави, який має право на існування лише доти, доки служить джерелом казкового збагачення владних шахраїв і плацдармом політичного утвердження різних пройдисвітів.

Двічі дощенту пограбоване (за бандитської колективізації та в наш час – за злочинської вдової “деколективізації”), зражене вождями демократії, залишене напризволяще “нічийно”-космополітичною владою і псевдо-“національно-демократичним” політикумом, українське село опинилося перед загрозою цілковитого знищення. Не ошчасливили його ні сертифікація землі, ні земельний кодекс, ні рекордний урожай: система грабежу виявилася сильнішою і за солодкаві запевнення лукавих обіцяльників, і за безпідставні надії наївних простаків. Масова втеча із села працездатних людей, передусім молоді, зростання кількості “неперспективних” сіл, наростаючі процеси фізичної і духовної, інтелектуальної і моральної деградації сільської людності – це прямий результат антинародної і виразно антинаціональної аграрної політики влади – і попередньої, і нинішньої.

Про хоч якусь іманентність, самодостатність села, його право на відродження і збереження своєї національної та народногосподарської сутності і самобутності навіть не йдеться і в програмах наших чисельних партій та громадських організацій – навіть дуже “селянських”. Вони теж розглядають проблеми села із суто споживацьких позицій, турбуючись, у кращому випадку, лише про його здатність бути ефективним виробником сільськогосподарської продукції. Тому далі ідеї фермерства як єдиної альтернативи малоефективної і грабіжницької колгоспної системи не пішли. Між тим фермерство, особливо великоземельне, справді може бути ефективним товаровиробником, але що при цьому буде з рештою селян, особливо – у малоземельній Західній Україні? Два-три фермери на село, яким “Котляревський без надобності”, а решті – крихти з панського столу (“плата” за пай), перманентні злидні і безнадія, доля наймитів і жебраків? І як фермерство, до того ж нещадно грабоване надвисокими податками і свавільними цінами на техніку та пальне, має зупинити нинішню тен-

денцію до перетворення українського села в забуте владою і суспільством, часто відрізане бездоріжжям від світу, місце поселення перестарілих, пияків і наркоманів?

Між тим село – це не тільки продуцент товарного хліба і не лише виробник сировини для міської харчової промисловості. Це щось значно важливіше для нації. І тому в Японії держава щедро дотує своє село, хоч, наприклад, вартість японського рису при цьому у вісім разів вища за світову. Економічно не вигідно? Так. Але японці йдуть на це, бо розуміють роль села у збереженні національної самобутності і хочуть бути не просто ситим населенням Японії, а саме японцями... Справжня політична битва за збереження села відбувається зараз у сусідній нам Польщі: поляки хочуть, щоб і в європейському котлі народів Польща залишилася національною країною, а не тільки економічною територією...

Українське село – це сформована за цілі тисячоліття ефективна й унікальна система всебічного матеріального і духовного життя-забезпечення, національного людинотворення і націєзбереження.

Не завжди і не кожне українське село могло продавати місту надлишок своєї продукції, але кожне забезпечувало себе (якщо не піддавалося грабунку), кожне було носієм сутнісних національних вартостей, кожне формувало позитивну особистість – працювиту, чесну, віруючу людину, з якою легко вживатися, на яку можна розраховувати у скрутні і яка не чинить зла не тому, що боїться кари, а тому, що остерігається гріха.

На шкалі вартостей у цій системі явно превалювала орієнтація на *духовне* (“Будь хоч бідний, але гідний”), тут ніколи не було байдужості до формування і поведінки особистості, про що свідчить і *сільська колективна педагогіка*, яка турботу про виховання юного покоління робила справою всіх дорослих, і строга селянська етика – аж до прискіпливості в оцінці поведінки земляка. Шанобливе ставлення до старших, повага до людей освічених і талановитих, культ матері, гостинність і щедрість, шанування релігійності і традицій інших – усе це було закодоване в цій системі і формувалося нею. Так само культивувалися в ній потреба у спілкуванні (вечорниці, сходина), безкорислива взаємодопомога (“толока”), звичка вирішувати важливі проблеми громадою (віче) та інші риси, які завжди так вигідно вирізняли українців і викликали повагу, а часто – навіть захоплення чужинців.

Цей особливий людинотворчий і націєзберігаючий потенціал українського села як системи переконливо розкривається на прикладі укра-

їнської діаспори. Масово емігрувавши, наприклад, до Канади і США понад сто років тому, українці, на здивування американських етнологів, не розчинилися в чужомовному довіллі, а збереглися там і досі як найбільш чисельна і стійка, високодуховна і патріотична національна меншина. Секрет простий: *організація життя української спільноти в місцях розселення здійснювалась за закодованою у її свідомості моделлю українського села*. Першоеlementи цієї системи – українська сім'я та родина з їх ієрархією і традиціями, церква, читальня, школа. Незмірно важче було виселенням і переселенням українцям у задушливій та отруйній великодержавно-шовіністичній атмосфері імперської Росії. Але й там мільйони наших земляків, особливо в місцях компактного проживання, збереглися саме як українці, організувавши своє життя за збереженою у свідомості сільською моделлю.

Україна – це передусім село, бо, власне, тільки село й було завжди Україною. І тому не може бути “неперспективних” сіл: кожне з них важливе – і для людей, котрі проживають у ньому, і для нації, і для національної держави, яку нам ще належить вибороти. І відроджувати, розвивати та *зберігати село* треба не лише як виробничу одиницю, а як живу клітину національного організму.

Зараз в Україні спостерігаємо тривожне явище руїни: надзвичайно понівечене національне буття, деформована національна свідомість значної частини українців. Цей процес поглиблюється буквально з кожним днем – і через згубну у всіх відношеннях політику влади (передусім щодо села), яка розглядає село як кормоцех й економіку – як засіб визиску, а не як матеріальну основу розвитку нації, і через зростаючий тиск російського та західного економічного та культурологічного імперіалізму. І марно сподіватися, що за умов нашої космополітичної державності або саме національне буття витворить повноцінну національну свідомість, або нинішня масова свідомість оздоровить національне буття, відновить той складний суспільний механізм, який зможе формувати з українців таки українців, а не онтологічно дефективних і потворних мутантів (хохлів, малоросів, перекинчиків, яничарів тощо), денационалізованих манкуртів та “чистих” росіян.

Коли народ опиняється у подібній ситуації, зростає роль партій, які можуть запропонувати привабливу концепцію, надихаючу ідеологію, перспективну програму виходу з кризи.

Що ж зроблено нашими партіями для відродження села саме як людинотворчої та націє-

зберігаючої системи? Що зроблено для того, щоб оновити і доповнити цю систему новими, сучасними елементами? Чи має партія влади реальну програму відродження українського села? Скільки сіл хоч одна з них взяла під свою опіку і відродила? Яка законодавча і матеріальна база підведена партіями влади під програму (де вона?) відродження села? Котра опозиційна партія запропонувала натомість щодо цього щось своє і краще?...

Зрештою, що зроблено і владою, й опозицією, щоб саме село усвідомило свою національну сутність та призначення і набуло здатності ставити ці питання перед заїжджими шахраюватими мисливцями за голосами? Адже поки що наше село – пограбоване, обезлюднене і внутрішньо розчленоване – не усвідомлює потреби національної держави, а тому ще не здатне боротися за неї, тобто за своє майбутнє. Поки що двічі на рік село традиційно влазить у борги за солярку – щоб уникнути голоду і забезпечити “наваром” хмару різних хижаків...

Почитаємо програми наших партій, програми всіх суб'єктів виборів. Сказане там про село, якщо таке є, скоріше нагадує план облаштування польового стану, а не програму всебічного відродження села. Більше того: суб'єктами цих виборів є навіть партії, що оголошують себе спадкоємцями КПРС, яка тричі за минуле століття влаштовувала українцям, передусім українським селянам, масові голодомори. Чого ж іще чекати українцям від держави, де такі речі можливі?

Українське село як система національного людинотворення і націєзбереження стане необхідністю та об'єктом постійної турботи влади лише у власній національній державі. Тільки у цьому – його порятунок і перспектива. А тому на всіх виборах саме питання утвердження у практиці державотворення **української національної ідеї**, національно зорієнтованої ідеології державного будівництва, українського національного відродження повинні бути першочерговими критеріями вибору між претендентами на голоси селян.

Село має шанс докорінно змінити своє нинішнє жалюгідне становище, якщо віддасть свої голоси за тих, хто на всіх рівнях законодавчо-представницької влади береться відстоювати наступне:

1. *Українська національна ідея мусить стати метою, прапором і постійним фактором нашого державотворення.* Якщо замість ідеї створення української національної держави кандидат, партія чи блок пропонує якусь політичну доктрину (комунізм, соціалізм, соціал-демократизм, лібералізм, ринкові та аграрні

реформи, громадянське суспільство без національної громади, права людини без прав нації, соціальний захист, матеріальні блага тощо), то насправді прагне законсервувати нинішній стан народу або й погіршити його. Бо *допоки український народ не матиме власної національної держави, доти жодна інша (політична, соціальна, економічна, аграрна, правова, культурна, освітня, релігійна тощо) проблема не буде розв'язана на користь народу.*

2. Кандидат у депутати, партія чи блок ідуть до влади, щоб *допомогтися негайного витворення й законодавчого утвердження національно зорієнтованої ідеології державотворення* – із чітким формулюванням мети, концепції, програми українського державного будівництва. Народ має право знати, яку державу, як і для кого будуємо. Відсутність такої ідеології – це свідчення або політичного шахрайства, або політичної недорозвинутості наших державників.

3. Майбутні обранці мають зобов'язатися *боротися за перехід від нинішньої космополітичної демократії та клановості до українського національного народовладдя у практиці формування всіх гілок влади і за суттєве і постійне розширення сфер виборності.* У незалежній національній державі творити закони, керувати і судити можуть лише обранці народу – із числа носіїв національної ідеї цього народу. Це тільки підневільним народом, його добром і його майбутнім розпоряджається меншість, призначена узурпатором чи окупантом.

4. Претендент на голоси селян повинен *уже під час виборчої кампанії створити у своєму окрузі з людей, яким довіряє громада, мережу власного представництва і взаємодії з виборцями*, щоб громада мала доволі кого об'єднуватися для щоденного захисту своїх прав і свобод, для реальної участі у процесі державотворення та для усунування керівників, чия діяльність шкодить інтересам громади, нації, держави. Марно сподіватися, що він це зробить після виборів.

5. Обирати треба тих, хто хоче і може запропонувати *реальну програму всебічного відродження українського села* і готовий боротися за її узаконення й у Верховній Раді, у тому числі й непарламентськими методами – якщо там не знайде підтримки.

6. Одним із пунктів у програмах претендентів на депутатський мандат має бути зобов'язання *домагатися прийняття закону про пільгове, у кілька разів нижче, ніж у великих містах, оподаткування малих підприємств, які працюють у селі*, – для заохочення інвесторів, стимулювання сільського підприємництва і ко-

оперування. Має бути узаконений принцип: чим більш віддалене і запущене село – тим менший податок з підприємства.

7. Програми претендентів повинні передбачати і негайне прийняття закону, за яким держава зобов'язується закуповувати від селян надлишок товарної продукції за наперед встановленою ціною, яка має окупити затрати на її виробництво й унеможливити щорічний грабіж селян різними посередниками.

8. Ще один закон, якого слід вимагати від майбутніх депутатів, це закон про економічну диверсію і кримінальну відповідальність тих, хто штучно завищує ціни на паливно-мастильні матеріали перед посівною та збиральною кампаніями.

9. Майбутні депутати зобов'язуються взяти під свій контроль налагодження випуску сучасної, особливо малої, техніки для села, засобів захисту рослин тощо та пільгового кредитування їх закупівлі.

10. У Верховну Раду треба обирати лише тих, які зобов'язуються домогтися, щоб у державному бюджеті були передбачені суттєві витрати на всебічне відродження села.

Вищевикладені думки Василя Іванишина, як видається, цілком суголосні тим, що подані в колективній монографії про прекрасне **черкаське село Криві Коліна**. Не випадково автор передмови, історик Степан Горошко зазначає: “Та при всій любові до земляків, а можливо, саме завдяки їй, автори “ріжуть правду-матінку” у вічі. Вони не мають жодних ілюзій з приводу того, “кому ми довірили Україну” та чому “стоять, заростаючи бур’янами, напівзруйновані тваринницькі ферми, господарські двори і тракторні стани. І всім до того байдуже. Недарма ж своїми устами глаголимо істину: “Чого ми такі будні? – Бо дурні. – А чого дурні? – Бо бідні”” [4. с. 12]. “Однак ще не все втрачено, – твердить С. Горошко, – якщо ми з авторами книги усвідомлюємо це, віримо у свою Батьківщину” [Там само]. На нашу думку, вірити у Батьківщину означає насамперед розуміти ідентичність цієї Батьківщини та українського села і проводити активну політичну боротьбу за перетворення України з неокolonії у справді незалежну національну державу, де б українці стали на решті господарями своєї долі на своїй власній землі. Лише тоді українське село має шанс на реальне відродження, збереження своїх основоположних функцій, утвердження себе як повноцінної матриці існування української людини – українського тут-буття. А буде українське село – буде й Україна.

1. Іванишин В. Державність нації. Збірка праць: [у 2 т.] / За ред. Петра Іванишина. – Тернопіль: Астон, 2009. – Том I. – 704 с.; Том II. – 224 с.

2. Костенко Л.В. Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.

3. Костомаров Н.И. Воспоминание о двух малярах / Воспоминания о Тарасе Шевченко / Составл. и примеч. В.С. Бородина и Н.Н. Павлюка, предисл. В.Е. Шубравского. – К.: Дніпро, 1988. – 608 с.

4. Мовчан В.П., Нерубайський І.А., Олійник В.Й. Криві Коліна крізь терни і роки. В історії села – історія України. Історико-краєзнавча, художньо-публіцистична оповідь. – К.: КВІЦ, 2010. – 712 с.

5. Хайдеггер М. Из диалога о языке. Между японцем и спрашивающим // Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления: Пер. с нем. – М.: Республика, 1993. – 447 с.

АНОТАЦІЯ

Іванишин Петро Васильович.

Село як матриця українського тут-буття.

В аналітичному лоні омріяного націєцентричного розвою українства, котре знаходить конкретно-ситуативне об'єктивування в книзі-оповіді “Криві Коліна крізь терни і роки...”, детально розглядаються два взаємозалежних аспекти – онтолого-екзистенційний і політичний. У першому аргументується те, що без національної екзистенції селянина мертвіє буття українського сущого, передусім української культури, у другому мовиться про ідеологію відродження українського села як ефективної та унікальної системи всебічного матеріального і духовного життєзабезпечення та людинотворення, вироблення й утвердження якої можливе зусиллями патріотів-достойників винятково у форматі незалежної національної держави.

АННОТАЦИЯ

Іванишин Петр Васильевич.

Село как матрица украинского здесь-бытия.

В онтологическом контексте давно желаемого нацицентрического развития украинства, которое находит конкретно-ситуативное объективирование в книге-повести “Кривые Колени сквозь тернии и года...”, детально рассматриваются два взаимосвязанных аспекта – онтолого-экзистенциальный и политический. В первом аргументируется то, что вне национальной экзистенции крестьянства мертвеет бытие украинского сущего, прежде всего украинской культуры, во втором говорится об идеологии возрождения украинского села как эффективной системы всестороннего материального и духовного жизнеобеспечения и человекоосозидания, создание и утверждение которой возможно усилиями патриотов-достоинников исключительно в формате независимого национального государства.

ANNOTATION

Ivanyshyn Petro.

Village as a Matrix of Ukrainian Here-Being.

In an ontological context a long ago the desired nation born development of Ukrainians, which finds collective situation faint sound in of fundamental publication-research “Kryvi Kolina through thorns and years. In the history of village – the history of Ukraine”, in detail two are examined dependent aspect – ontology existence and political. That out of national existence peasantry life of Ukrainian pure becomes numb is argued in the first, foremost the Ukrainian culture, in the second to be spoken about ideology of revival of the Ukrainian village as an effective system of the comprehensive material and spiritual providing of life and creation of man, creation and claim of which possibly by efforts of patriots is exceptional in the format of the independent national state.

Надійшла до редакції 24.09.2010.